

מפי כובסים ואורגים

מים ראשונים: "מפי עוללים ויונקים ייסדת עוז" (תהלים ח ג), ושמה יש מה ללמוד גם מפיהם של כובסים ואורגים?

מסכת קידושין דף פב עמוד א – אומנות זולה ופחותה

תנו רבנן: כל שעסקו עם הנשים - סורו רע, פגון הצורפים והסריקים והנקורות והרוכלין והגרדיים והספריים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי; אין מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול. מאי טעמא? לא משום דפסילי, אלא משום דזיל אומנותיהו.¹

ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא רנח – משנה של כובסים

"כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך", מיכן אמרו: לא יקרא אדם את שמע בצד משנה של כובסים ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי וספרים ותפילין בידו.²

קהלת רבה ט ח – מאחרים לסעודת המלך³

ר' יהודה הנשיא משלו משל, למה הדבר דומה?⁴ למלך שעשה סעודה וזימן אצלו אורחים. אמר להם: לכו ורחצו, וגהצו, וסכו, ורחצו בגדיכם, והתקינו עצמכם לסעודה. ולא קבע להם זמן אימתי יבאו לסעודה. הפקחים שבהם הלכו ורחצו, גהצו וסכו בגדיהם והתקינו עצמם לסעודה, והיו מטיילין על פתח פלטיין של מלך. אמרין: כלום פלטיין של מלך חסר כלום?⁵ הטיפשין שבהן, לא השגיחו ולא הקפידו על דבר המלך, אמרו: סופנו להרגיש בסעודת המלך, כלום יש סעודה שאין בה טורח? הלך הסייד לסידו, ויוצר לטיטו,⁶ נפח לפחמו, כובס לבית המשרה שלו. פתאום ציוה המלך: יבואו הכל לסעודה, מהרום! אלו באו בכבודם ואלו באו בניוולם, שמח המלך על הפקחין שקיימו דברו של מלך.⁷

מסכת סוכה כח א, בבא בתרא קלד א – משלי כובסים

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכניה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן

¹ כל זה ועוד על המשנה האחרונה במסכת קידושין הדנה בסוגי האומנויות שמומלץ ללמדן לבנים. סריקים הם סורקי בגדים, נקורות הם מתקני אבני ריחיים, גרדיים הם אורגים, גרע הוא מקיז דם. נניח לרגע לנושא הקשר עם נשים ומי משפיע על מי ונתמקד בזילות של מלאכות אלה ובמוסריותם הנמוכה של בעלי מלאכה אלה (בעיני החכמים). ראו גם גמרא בבא בתרא דף כא ע"א: "אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא, אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות - בני חצר מעכבין עליו", היינו שיכולים למנוע ממנו למקם את עסקיו בחצר המשותפת (לגבי מלמדי תינוקות ההלכה אינה כך), וזאת בשל הזילות של מלאכתם, ואולי גם המפגע הסביבתי. עוד בגנות הכובסים, ראו תוספתא מקוואות פרק ד הלכה ג, שיש חשש שאינם טובלים את הכלים כראוי: "מעשה בכובסים שהיו בירושלם שהיו גורדין את הכלים וטובלין בהן והכל מודים שכלים שגרר בהן לא הוטבלו".

² משנה של כובסים, הם מי הכביסה המלוכלכים שיש להתרחק מהם כאשר עוסקים בדבר של קדושה, בדומה לצואה, פגר וכיוצא באלה. ראו אזכור המשרה גם במסכת ברכות פרק ג משנה ה: "היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי ... לא יתכסה, לא במים הרעים ולא במי המשרה". ושם מדובר במים שהשתמשו בהם לעיבוד הפשתן. ראו גם "נברכת הכובסין", שהיא גיגית או חפירה בקרקע שמשמשת כבריכה לאיגום הכביסה. עוד על זילות מלאכת הכובס, ראו בגמרא בבא מציעא פג ע"ב על העימות בין רבי אלעזר ברבי שמעון ובין כובס אחד שהעז לכוותו: "חומץ בן ייף" בגין שהסגיר גנבים למלכות. ומה אירע שם. ואולי חריף מכולם היא האמרה שמצאנו באוצר מדרשים (אייזנשטיין): "אם יתלבן השק - יתחכם הכסיל, ואם יעלה חמור בסולם - תמצא דעת בכובס". ואנו נעיר שחמור העולה בסולם טרם ראינו, אך דעת בכובסים ואורגים - מצאנו גם מצאנו.

³ בנוסח מקור זה נעזרנו רבות במהדורת **קהלת רבה המוגהת, ראובן קיפרווסר**, מכון המדרש שלייד מכון שכטר. מומלצת מאד.

⁴ הפסוק בקהלת שנדרש שם הוא: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" שעפי' דרשה קודמת שם של ר' יוחנן בן זכאי לא מדובר בגדים לבנים כפשוטם, "אלא במצות ומעשים טובים ובתורה". ואנחנו ניצמד דווקא למשל ולא לנמשל.

⁵ לא חסר כלום, לפיכך אנחנו עשויים להיקרא לסעודה בכל רגע ויש להיות מוכנים.

⁶ יוצר כלי חרס, ראו הפיוט כי הנה כחומר ביד היוצר.

⁷ כך בגנותם של כל בעלי המלאכה הפשוטים, במשל על אנשים שאינם מתעסקים בתורה ומצוות אשר יכשירו אותם לבוא מהודרים "לסעודת המלך", אבל בחיים הארציים כאן, כל אותם שמתהלכים בהידור ובשופי, עושים זאת בעזרתם של כל עושי המלאכה הפשוטה. זאת ועוד, ראו בגמרא פסחים נה ע"א: "שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות, ואלו הן: החייטין, והספריים, והכובסין. רבי יוסי בר יהודה אומר: אף רצענין". אפשר להביט מלמעלה על הספר, החנווני, החשמלאי, האינסטלטור, נהג המונית וכו' שעובדים כל הזמן, אבל למי תרוץ ברגע האחרון לפני כניסת החג והשבת לעזרה? מי יביא את בגדי השבת מהניקוי היבש ברגע האחרון, או יתקן נתך שקפץ רגע לפני שבת? ובחזרה למשל לעיל: מי הוא שהתקין את בית המרחץ, כיבס, גיהץ וכו'? בעזרת מי התקינו הפיקחים את עצמם לסעודה? האם לא הכיר וחסר ר' יהודה הנשיא ממרום מושבו כנשיא ועשיר, מי הם שמשרתים אותו, מי מטפל בהמותיו, מי מכבס בגדיו, מנקה ביתו ומתקין סעודתו? מי מסייע לו לקבל שבת בהידור, לבוא מוכן לסעודה ואולי גם להזמין אורחים חשובים? ולהלן נראה את הכובס של רבי. עוד בהקשר עם מוטיב המלך שמזמן את כל בני העיר לסעודה, ראו עוד בקהלת רבה ג ט המשל על המלך שהזמין לסעודה וכל אורח יביא איתו את הכסא שעליו יישב.

שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח כא).⁸

תוספתא מסכת עדויות פרק א הלכה ג – הלל ושמאי לומדים משני גרדיים

הלל אומר: מלא היו מים שאובין של שנים עשר לוג פוסלין את המקוה. שמאי אומר: מלא היו מים שאובין של שלשים וששה לוג פוסלין את המקוה. וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה. מעשה שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם.⁹

ולמה הוזכרו שם מקומותיהן ושם אומנותן? והלא אין לך אומנות ירידה אלא גרדי ואין לך מקום בזוי בירושלים כשער האשפות! אלא מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה, על אחת כמה וכמה שלא יעמיד אדם על דברו במקום שמועה.¹⁰

מסכת ברכות דף כח עמוד א – הכובס שמפייס במחלוקת החכמים

אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע. כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן.¹¹ אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים. אמר לו: נענית לך, מחול לי! לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא! פייס. אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן? אמר להו ההוא כובס: אנא איזילנא.¹²

⁸ ראו שבח זה של רבן יוחנן בן זכאי גם באבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ה: "שלא הניח מקרא ומשנה מדרש תלמוד הלכות והגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלין וחמורין, גזרות שוות תקופות וגימטריא, ממשלות כובסין ממשלות שועלין שיחת דקלים שיחת שידין שיחת מלאכי השרת, כל מדות חכמים כל מדות סופרים כל דבר ודבר שבתורה שלא למדו". כאן משלות או ממשלות הכובסים (והשועלים) קודמים לשיחות מלאכי השרת! משלות שועלים הם בפשטות משלים בהם מכב השועל כחיה חכמה וערמומית. ראו הדף [משלי חיות במדרש](#) בפרשת וישלח. את שיחת הדקלים אפשר אולי להבין עפ"י הדרשות על הפסוק בבראשית: "שיח השדה", כגון זו שבבראשית רבה יג ב ושירת העשבים. אך מה פשר משלי כובסים? משלים בהם נזכרים כובסים ושאר בעלי מלאכה ירודה (כמו בקהלת רבה להלן), או שמא משלי וחכמת חיים שדווקא הכובסים (כדגם לשאר בעלי מלאכה פשוטים) שימרו והעבירו מאב לבן? ראו רש"י על הדף בסוכה כח ע"א: "משלות כובסין ומשלות שועלים - שיסדו קדמונים לתת אמתלא לתוכחתם, ותולין אותן בכובסים ושועלים" ופירוש המאירי שם: "ממשלות כובסים וממשלות שועלים - להדריך במשליהם ההמון". ואנו נבקש להראות שלא רק כאמתלא, ולא רק את ההמון הדריכו הכובסים, אלא גם את רבותיו של ר' יוחנן בן זכאי ואת תלמידיו. וכפירושי רשב"ם על הדף בגמרא בבא בתרא וחכמת שלמה בגמרא סוכה כח א: "ומשלות כובסין - צורך יש בהן ללמוד דברי תורה כדכתיב (קהלת יב) תקן משלים הרבה וכתוב להבין משל ומליצה (משלי א)".

⁹ עד כאן כנוסח שמובא במשנה עדויות פרק א משנה ג שממשיכה במשנה ד שם בשבח הלל ושמאי "אבות העולם שלא עמדו על דבריהם". אבל נוסח התוספתא עשיר יותר ואיתו נמשך.

¹⁰ ומי הוא שכלול ב'אבות העולם' מהם יש ללמוד? הלל! הוא הלל שבאירוע של ערב פסח שחל להיות בשבת ולא זכרו את ההלכה אם קרבן פסח דוחה את השבת או לא, נזף בעם וחכמיו על שלא ידעו את ההלכה בשל: "עצלות שהייתה בכם, שלא שמתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון! ובזכות זה מינוהו לנשיא (ראו גמרא פסחים סו ע"א, מובא בדברינו [בני בתירא](#) בפסח). וכאן, הלל לא מכיר (או שמא שכח) את הלכת שמעיה ואבטליון! (האם יותר על נשיאותו כפי שעשו לו בני בתירא? ראו בראשית רבה לג ג, מובא בדברינו [קבורה בארץ ישראל](#)). וגם שם שכח את דין טלטול הסכין בשל יהירותו. ולעצם הסיפור לעיל, במחשבה ראשונה נראה לחבר נכונות זו של חכמים לקבל את עדות הגרדיים (האורגים) עם המאמר: "קבל האמת מי שאמרה". אבל כאן מדובר ב"שמועה", שהיא הלכה שנמסרת במסורת - הלכה שחכם מעיד ששמע אותה מחכמים בדורות קודמים. לפיכך, תקף כאן יותר המאמר: "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" - לא סתם כביטוי של דרך ארץ, אלא כעדות על רשרת המסירה. והנה חוליה חשובה בשרשרת המסירה בין הלל ושמאי ושמעיה ואבטליון ומי שהביא גאולה לעולם, היא עדות של גרדיים. ואין לנו אלא לדמיין את בית הדין הרבני הגדול בימינו יושב על מדוכה קשה ומתקשה להחליט, ובא מי שהיה הנהגה האישי של הרב עובדיה זצ"ל ומעיד מה הוא זוכר מדין דומה שהיה בימיו. וכל גדולי הרבנים היושבים על מידין מקבלים ללא עוררין את דבריו. או אולי נדמיין וויכוח סועד בין שני פרופסורים באקדמיה, עד שבא איש אבטחה ומעיד שבדין דומה לפני כן וכך שנים, כבר נאמרו נימוקים אלה ואלה מפי מוריהם של אותם אנשי מדע. וקבלו הפרופסורים הנכבדים את דבריו.

¹¹ כאשר הגיע (רבן גמליאל) לביתו (של ר' יהושע) ראה שקירות הבית שחורים.

¹² האירוע כאן הוא סיפור הדחתו של רבן גמליאל מנשיאותו עקב פגיעתו בר' יהושע. ראו אירוע זה בגמרא ברכות כז ע"ב ובדברינו [ביום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו](#) בדפים המיוחדים. בקטע המובא לעיל, מכיר רבן גמליאל בטעותו והולך לפייס את ר' יהושע. בתחילה לא נענה לו ר' יהושע, אך סופו שהתפייס. ועדיין, החכמים שמצויים בבית המדרש כועסים על רבן גמליאל, מה גם שבינתיים מינו לנשיא את ר' אלעזר בן עזריה - ומה נעשה איתו כעת? מי שמתנדב ללכת ולהודיע לחכמים שרבן גמליאל ור' יהושע התפייסו ולשכך את כעסם ולהניאם לחזור בהם, הוא 'כובס אחד' שהיה מצוי שם "במקרה". ראו המשך הסיפור שם שר' יהושע שולח מסר מתוחכם לחכמים היושבים בבית המדרש: "הלובש מדים - ילבש מדים וכו'" ונראה לומר שהכובס הוא שהביא מסר זה לחכמים. הוא הכובס שבקיא במדים מתי הם נאים וראויים ומתי הם טעונים כביסה. ואי אפשר גם להתעלם מהקשר בין מלאכת הכובס שראינו את פחיתותה לעיל ומלאכת הפחמי של ר' יהושע. ר' יהושע עצמו מסמל את מי שלפרנסתו לא בוחל בשום מלאכה, גם הירודה ביותר, גם זו שמלכלכת את הבגדים ביותר (וזקוקה לכיבוס מתמיד ורחיצה), ובה בעת הוא אב בית הדין וראש לחכמי ישראל!! ומנגד, רבן גמליאל שישב שנים עם ר' יהושע בית המדרש, לא ידע ולא הכיר שהוא פחמי!!

מסכת סנהדרין דף לח עמוד ב – הכובס שזכר את דרשותיו של ר' מאיר

אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל ברבי יוסי: כתיב: "וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' " (בראשית יט כד), "מאתו" מיבעי ליה!¹³ - אמר ליה ההוא כובס: שבקיה, אנא מהדרנא ליה,¹⁴ דכתיב: "וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה לְנִשְׁיוֹ עֲדָה וְצִלָּה שְׂמֵעוֹן קוֹלֵי נְשֵׁי לְמֹשֶׁה הָאֵזְנָה אֶמְרָתִי" (בראשית ד כג) - נְשֵׁי מיבעי ליה!¹⁵ אלא: משתעי קרא הכי, הכא נמי - משתעי קרא הכי.¹⁶

- אמר ליה: מנא לך הא - מפירקיה דרבי מאיר שמיע לי. דאמר רבי יוחנן: כי הוה דריש רבי מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אגדתא, תילתא מתלי.¹⁷

מסכת נדרים דף מא עמוד א – הכובס שהחזיר לרבי ולר' חייא שש הלכות

כי הוה גמיר רבי תלת עשרי אפי הילכתא, אגמריה לרבי חייא שבעה מנהון.¹⁸ לסוף חלה רבי, וחזר ר' חייא לפניו (על) אותם שבעה פנים שלמדו, שישה הלכו (נשכחו). היה (שם) כובס (אחד) שהיה שומע לו לרבי כשהיה לומד אותן.¹⁹ הלך ר' חייא ולמד אותן לפני (אצל) הכובס, ובא והחזיר הלך אותן לפני רבי. כאשר היה רואה רבי את אותו כובס, אמר לו רבי: אתה עשית אותי ואת חייא. ויש אומרים שכך אמר לו: אתה עשית את חייא, וחייא עשה אותי.²⁰

מסכת כתובות דף קג עמוד ב – הכובס שמת בעקבות פטירת רבי

ההוא יומא דאשכבתיה דרבי, נפקא בת קלא ואמרה: כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי העולם הבא.²¹ אותו כובס, כל יום היה בא לפניו.²² אותו היום (שרבי נפטר), לא בא. כיון ששמע כך,²³ עלה לגג ונפל לארץ ומת. יצתה בת קול ואמרה: אף ההוא כובס מזומן הוא לחיי העולם הבא.²⁴

מסכת נדרים דף כג עמוד א – הכובס שהתיר לר' ישמעאל את נדרו

¹³ ה' המטיר אש וגופרית על סדם "מאת ה' " ? "מאתו" היה צריך לכתוב. נשמע כאילו יש כאן שתי רשויות.

¹⁴ אמר אותו כובס שהיה נוכח שם לר' ישמעאל ברבי יוסי: עזוב (שבקיה) – אני אענה לו.

¹⁵ צריך היה הפסוק לכתוב את הפנייה של למך לנשיו בגוף שני: האזינו נשותי, ולמה כתוב בגוף שלישי "נְשֵׁי למך"?

¹⁶ אלא שזה לשון המקרא וסגנונו שם וכאן – לדבר לעתים בגוף שלישי. ואולי אפשר להביא גם את הפסוק: "כי אשא אל שמים יד ואמרתי חי אנכי לעולם" (דברים לב מ), שהקב"ה כביכול מדבר אל עצמו, או אל "השמים". זהו סגנון המקרא.

¹⁷ ר' ישמעאל בר' יוסי מתפעל מהתשובה שנתן הכובס למין ושואל אותו מנין לו תשובה זו? והוא עונה: מדרשותיו של ר' מאיר שהיה מחלק את דרשותיו: שליש בהלכה, שליש באגדה ושליש במשלים. והרי לנו עדות על "משלות כובסים", שכפי שהצענו לעיל, אין אלה משלים על כובסים, בדומה למשלות שועלים (וכפי שראינו בקהלת רבה לעיל), אלא משלים וחוכמות חיים ששמעו הכובסים, שימרו והעבירו הלאה ונקראו על שמם. אך בהמשך הגמרא שם נראה שרק שלושה משלי שועלים נותרו בידינו, וגם אותם מזכירה הגמרא בכותרת בלבד, ורש"י מפרט ועושה מהם משל אחד (ראו משל זה בדברינו [משלי חיות במדרש](#) בפרשת וישלח). האם גם הכובסים שכחו במרוצת הזמן את המשלים האלה, או שמא חכמי הגמרא לא זכרו או לא חשבו לנכון לתעד? כך או כך, מה שהכובס כן זכר הוא דווקא הדקדוק בלשון המקרא שאיפשר לתת תשובה למין.

¹⁸ תרגום: כאשר היה רבי (יהודה הנשיא) גומר (לומד) שלוש עשרה פנים בהלכה, לימד את רבי חייא שבעה מהם. המשך הגמרא, הוא תרגום לעברית בעזרת שטיינזלץ, אבל באחריותנו.

¹⁹ את כל שלוש עשרה הפנים שהיה רבי לומד לעצמו ורק שבעה מהם לימד לר' חייא.

²⁰ לאורך כ- 10 דורות משמעה ואבטליון, להלל ושמאי, ר' יוחנן בן זכאי, ר' יהושע, ר' מאיר רבו של ר' יהודה הנשיא ועד רבי חותם המשנה ור' חייא תלמידו מייסד התוספתא, לא עמדו אבות העולם על דבריהם. כגורדיים במסכת עדויות לעיל, כך כאן הכובס. האם זה אותו כובס שנראה להלן בסיפור פטירתו של רבי (ומזכיר את טבי עבדו של רבי ושפחתו המלומדים)? האם אפשר שדווקא אומנויות כאורג וכובס שמלאכתם ליצור בגדים ולכבסם כחדשים, הם שנזכרו כאן ושם?

²¹ תרגום: ביום לווייתו וקבורתו של רבי (יהודה הנשיא), יצאה בת קול ואמרה: כל מי שהיה בלוויה, מזומן לחיי העולם הבא. מכאן ואילך נתרגם את הגמרא לעברית בעזרת פירוש שטיינזלץ, אבל שגיאות מי יבין כולן באחריותנו.

²² לקחת את כביסתו, או אולי לשמוע את תורתו? ובימים שרבי נטה למות, לא בא הכובס, מסיבה זו או האחרת.

²³ את מה שאמרה בת הקול והוא לא נכח בלוויה.

²⁴ ראו סיפור פטירתו של רבי בגמרא שם וכן בירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג. וכבר נדרשנו לו במקצת בדברינו [אין טומאה לצדיקים](#) בדפים המיוחדים. נראה לומר שהיה לכובס זה קשר אישי עם ר' יהודה הנשיא, אם משום שהיה משרת אישי שלו, ואם משום שהיה ממנהר לסיים עבודתו ולבוא לשיעורים של רבי, כגמרא נדרים לעיל. צערו על כך שלא השתתף בלווייתו של רבי היה גדול כל כך, עד שבחר למות ולא באו איתו בחשבון על מעשה זה שאינו כהלכה, לא בשמים ולא בארץ. רק צרפו אותו לכל מי שחלק כבוד אחרון לרבי וזכה בכך לעולם הבא. ראו גם במקורות שם שהלווייתו של רבי הייתה בערב שבת וממש נשקה לכניסת השבת עד שהוצרכו לנס שהספיקו לחזור איש למקומו ולהכין את צרכי השבת. אי לכך, אפשר שהכובס לא נכח בלוויה, משום שכפי שראינו בתחילת הדף, אומנויות אלה עבדו עד הרגע האחרון בערבי שבתות וחגים, לצורכי הציבור וקדושת היום. ואולי גם בגלל זה נסלח לכובס שלא בא ללוויה וזכה לעולם הבא, ולהסתלק מהעולם ביחד עם רבי יהודה הנשיא.

ר' ישמעאל בר ר' יוסי הוה ליה נדרא למישראל, ²⁵ בא לפני החכמים, אמרו לו: נדרת על דעת כך וכך? ²⁶ אמר להם: כן. ²⁷ נדרת על דעת כך וכך? אמר להם: כן. כמה פעמים. ²⁸
 כיון שראה אותו כובס שחכמים מצטערים, היכה אותו באוכלא דקצרי, ²⁹ אמר (ר' ישמעאל בר' יוסי): על דעת שיכה בי הכובס לא נדרתי, והתיר לעצמו. ³⁰

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ט – ולוא נהיה כזבליים

א"ר אלעזר: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא הנחתי שם אדם ויצאתי. ³¹ פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבליים ותבנינים ואמרתי: "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה: אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא" (משלי ב ד-ה), אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים, אפילו פתבנינים? אפילו כזבליים? ³² מכאן תנינא: היה ר' פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות וכו'. ³³

ירושלמי בבא קמא פרק י הלכה י – אבא הושעיה הכובס

אבא הושעיה איש טרייא ³⁴ הוה קצר והוה עבד ליה חדא איסטדכין מן חד עמר. דלא יהוון ברייתא אמרין מדין לבש. ³⁵

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו עוד מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קיח: "מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו מדבר במלך דוד מלך ישראל, בשעה שהיה רועה צאן אביו, ובשעה קלה נעשה מלך, והיו הכל אומרים: עכשיו היה רועה צאן, ועכשיו הוא מלך? ... ורוח הקודש משיבה אותם: מאת ה' היתה זאת. משל לאחד שהיה עושה מישראל לכובסים והרי הוא עשוי אפרכוס, והיו הכל תמיהים עליו. והוא אומר להם: אתם תמיהים עלי, ואני תמה על עצמי יותר מכם. ורוח הקודש

²⁵ היה לו נדר שהתחרט עליו וביקש להתירו. מכאן ואין נתרגם לעברית והמדקדקים יעינו במקור.

²⁶ הגמרא לא מפרטת מה היה הנדר ומה העילה שחכמים בקשו בעזרתה להתיר את נדרו.

²⁷ לקחתי בחשבון את העילה שאתם מעלים כעת, הייתה בדעתי. ולפיכך, אי אפשר להתיר לו את נדרו.

²⁸ חכמים מחפשים עילות נוספות להתיר את נדרו של ר' ישמעאל בן ר' יוסי והוא דוחה את כולן.

²⁹ כלי הכובסים, מסבירים המפרשים: הגיגית או קרש הכביסה, או אולי המוט בו היו מערבבים את הכביסה החמה.

³⁰ וההמשך שם ספק ברצינות ספק בהומור, שרב אחא מקשה שהיתר זה הוא "נולד", היינו לא סביר שבשעה שר' ישמעאל נדר היה בדעתו אפילו באופן עקיף ונסתר שיכו אותו בגין שלא נענה לניסיונות ההיתר של חכמים (ואי אפשר לומר שהיה זה תנאי סמוי) ויש לנו כלל בהיתר נדרים שאין פותחים בנולד! תשובת הגמרא היא שאין זה נולד, משום ששכיח שבעלי מלאכה מסוג זה מצערים את החכמים ... כך או כך, הרי לנו שכובס שאומנותו תכבוסת, פותר את התסבוכת. ראו שם עוד שלל מקרים של נדרים והיתרים, כגון ההיתר של בטנית בנו של אבא שאול לנדר של רבי שמעון בן רבי: האם נדרת על דעת שחכמים יצטערו כל כך? ופה הכובס מתיר את הנדר במחי יד. ומעניין לשער מי משני הסיפורים על ר' ישמעאל בר' יוסי קדם למי: זה שהכובס התיר את נדרו של ר' ישמעאל ברבי יוסי, או שמא זה שבמסכת סנהדרין לעיל שהכובס ששמע את דרשותיו של ר' מאיר, פתר פסוק במקרא, והאם מדובר בכלל באותו כובס.

³¹ ראו מאמר דומה על ר' אליעזר בגמרא סוכה כח ע"א: "מימי לא קדמני אדם בבית המדרש. ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי". אפשר שמדובר באותו אדם והמעתיקים שבשו בין אליעזר ואלעזר.

³² ראו מקבילה בדברים רבה (ליברמן) פרשת ניצבים: "מעשה היה בר' אליעזר שאיחר בשנתו ועמד ומצא הזבלים מוציאים זבל לאשפה, אמר: עד עכשיו הייתי קורא ולא הייתי יודע: אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה וגו' (משלי ב ד), ואף לא כזבליים בקשתי את התורה שקדמו אותי הזבליים". אנו תלמידי החכמים שמשכימים לבית המדרש, אומר ר' אלעזר או ר' אליעזר, עדיין לא הגענו לדרגת הזבלים והתבנים (אוספי התבן). ראו דברי ר' עקיבא בגמרא יבמות טז ע"א בתגובה לקנטורו של יונתן בן הרכינס, אחיו "בכור שטן" של ר' דוסא בן הרכינס: "עדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!" זה ר' עקיבא שתחילתו רועה צאן, כדוד ומשה.

³³ מכאן, מההשוואה לזבלים ולתבנים, מהם למדנו את משנת החסידות של פנחס בן יאיר שמתחילה במידת הזריזות. משנה זו נזכרת אמנם במספר מקומות כגון במשנה בסוף מסכת סוטה, אך ר' אליעזר שמתפעל מזריזות ההשכמה של הזבלים והתבנים נזכר בה ונותן להם את הקרדיט. על יסודות משנת מוסר זו של ר' פנחס בן יאיר נכתב ספר המוסר היסודי מסילת ישרים ע"י רמח"ל. ומספרים על הגאון מוילנא, שכל כך התפעל מהספר ושאל אם מתברר עוד חי (התשובה: כבר לא) שאילו היה חי, היה (הגר"א) הולך אליו ברגל מוילנא ... הכל מתחיל בזריזות.

³⁴ פירוש עלי תמר מצייין שזה שמו של כפר בגליל ליד נצרת של היום.

³⁵ תרגום חופשי (בעזרת פירוש ידד נפש): אבא הושעיה איש טרייא היה כובס והיה לו בגד עשוי מצמר מיוחד על מנת שלא יאמרו הבריות שהוא לובש משלהם (היינו בגדים שנמסרו לו לכביסה). הרי לנו תלמיד חכם שעסק למחייתו במלאכת הכיבוס. ראו שבחיו בבראשית רבה נח ב פרשת חיי שרה: "יום שמת ר' אבון נולד אבא הושעיא איש טרייא, יום שמת אבא הושעיא נולד רבי הושעיה וקראו עליו זרח השמש ובא השמש" (במקבילה לדרשה זו במדרש שמואל ח ט, משתמע שהושעיה היה של הבן ולפיכך נקרא אביו אבא הושעיה). כך בלידתו. ובפטירתו, ויקרא רבה ל א פרשת אמור: "כד דמך (כאשר מת) ר' הושעיא איש טרייא ראו מיסתו שפרחה באויר והיה דורו קורא עליו: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה - שאהב הקב"ה לאבא הושעיא איש טרייא - בוז יבוזו לו".

משיבה להם: מאת ה' היתה זאת". כאן זה מוטיב קצת אחר, שגם מי שהיום כובס ואורג ועוסק במלאכה ירודה, עשוי לעלות לגדולה. ראו בדומה בבראשית רבה סג ח (ירושלמי תרומות ח ד) על דיקלוטיינוס רועה החזירים שנעשה בעל שררה מטעם שלטונות רומי והשיח שלו עם החכמים. אבל זה עניין אחר, שלא לזלזל באף אדם וגלגל העולם המתהפך. מה שבקשנו להראות בדף זה, הוא היחס לבעלי המלאכה הירודים וחכמתם.